

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

29. juuni 2023*

Eelotsusetaotlus – Ühine varjupaiga- ja täiendava kaitse poliitika – Direktiiv 2004/83/EÜ – Pagulasseisundi või täiendava kaitse seisundi andmise miinimumnõuded – Artikli 4 lõike 1 teine lause – Liikmesriigi koostöö taotlejaga, et hinnata tema taotluse asjaomaseid elemente – Ulatus – Taotleja üldine usaldusväärsus – Artikli 4 lõike 5 punkt e – Hindamiskriteeriumid – Ühised rahvusvahelise kaitse seisundi andmise menetlused – Direktiiv 2005/85/EÜ – Asjakohane läbivaatamine – Artikli 8 lõiked 2 ja 3 – Kohtulik kontroll – Artikkel 39 – Ulatus – Liikmesriikide menetlusautonoomia – Tõhususe põhimõte – Mõistlik otsustamistähtaeg – Artikli 23 lõige 2 ja artikli 39 lõige 4 – Võimaliku rikkumise tagajärjed

Kohtuasjas C-756/21,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel High Courti (kõrge kohus, Iirimaa) 23. novembri 2021. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 9. detsembril 2021, menetluses

X

versus

International Protection Appeals Tribunal,

Minister for Justice and Equality,

Ireland,

Attorney General,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president A. Arabadjiev (ettekandja), kohtunikud P. G. Xuereb, T. von Danwitz, A. Kumin ja I. Ziemele,

kohtujurist: M. Szpunar,

kohtusekretär: ametnik C. Strömholm,

arvestades kirjalikku menetlust ja 16. novembri 2022. aasta kohtuistungil esitatut,

* Kohtumenetluse keel: inglise.

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- X, esindajad: *solicitor* B. Burns, *Rechtsanwalt* H. Hofmann ja P. O’Shea, *BL*,
- International Protection Appeals Tribunal, Minister for Justice and Equality, Ireland ja The Attorney General, esindajad: M. Browne, C. Aherne ja A. Joyce, keda abistasid C. Donnelly, SC, E. Doyle, *BL*, ja A. McMahon, *BL*,
- Saksamaa valitsus, esindajad: J. Möller ja A. Hoesch,
- Madalmaade valitsus, esindajad: M. K. Bulterman ja J. M. Hoogveld,
- Euroopa Komisjon, esindajad: A. Azéma ja L. Grønfeldt,

olles 16. veebruari 2023. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb seda, kuidas tõlgendada nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/83/EÜ miinimumnõuete kohta, mida kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad täitma, et saada pagulase või muul põhjusel rahvusvahelist kaitset vajava isiku staatus, ja antava kaitse sisu kohta (ELT 2004, L 304, lk 12; ELT eriväljaanne 19/07, lk 96), artikli 4 lõiget 1 ja lõike 5 punkti e ning nõukogu 1. detsembri 2005. aasta direktiivi 2005/85/EÜ liikmesriikides pagulasseisundi omistamise ja äravõtmise menetluse miinimumnõuete kohta (ELT 2005, L 326, lk 13) artikli 8 lõikeid 2 ja 3, artikli 23 lõiget 2 ja artikli 39 lõiget 4.
- 2 Taotlus on esitatud X-i ja esiteks International Protection Appeals Tribunali (rahvusvahelise kaitse taotlustega seoses esitatud edasikaebusi lahendav kohus, Iirimaa) (edaspidi „IPAT“), teiseks Minister for Justice and Equality (justiits- ja võrdõiguslikkuse minister, Iirimaa), kolmandaks Iirimaa ja neljandaks Attorney Generali (peaprokurör, Iirimaa) (edaspidi koos „IPAT jt“) vahelises kohtuvaidluses selle üle, et IPAT jättis rahuldamata tema kaebused tema varjupaiga- ja täiendava kaitse taotluste rahuldamata jätmise peale.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

Direktiiv 2004/83

- 3 Nõukogu direktiiv 2004/83 tunnistati kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiiviga 2011/95/EL, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele

seisundile ja antava kaitse sisule (ELT 2011, L 337, lk 9). Kuna aga Iirimaa ei osalenud viimati nimetatud direktiivi vastuvõtmisel ja see ei ole talle siduv, on direktiiv 2004/83 selle liikmesriigi suhtes jätkuvalt kohaldatav.

4 Direktiivi 2004/83 artikli 2 punktid a, d, e, f, g ja k sisaldavad järgmisi määratlusi:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

a) rahvusvaheline kaitse – punktides d ja f määratletud pagulasseisund ja täiendava kaitse seisund;

[...]

d) pagulasseisund – kolmanda riigi kodaniku või kodakondsuseta isiku tunnustamine pagulasena liikmesriigi poolt;

e) täiendava kaitse nõuetele vastav isik – kolmanda riigi kodanik või kodakondsuseta isik, kes ei kvalifitseeru pagulaseks, kuid kellega seoses on ilmnenu põhjendatud alus arvata, et asjaomane isik seisaks oma päritoluriiki või kodakondsuseta isiku puhul varasema alalise elukoha riiki tagasipöördumisel silmitsi reaalse ohuga kannatada tõsist kahju vastavalt artiklile 15 ja kelle suhtes ei kohaldata artikli 17 lõikeid 1 ja 2, ning kes ei saa või kõnealuse ohu tõttu ei taha anda ennast nimetatud riigi kaitse alla;

f) täiendava kaitse seisund – kolmanda riigi kodaniku või kodakondsuseta isiku tunnustamine liikmesriigi poolt täiendava kaitse nõuetele vastava isikuna;

g) rahvusvahelise kaitse taotlus – kolmanda riigi kodaniku või kodakondsuseta isiku taotlus kaitse saamiseks liikmesriigilt, mida võib käsitada pagulasseisundi või täiendava kaitse seisundi taotlemisena, kusjuures ei taotleta selgesõnaliselt muud liiki kaitset väljaspool käesoleva direktiivi reguleerimisala, mida saab eraldi taotleda;

[...]

k) päritoluriik – kodakondsuse, või kodakondsuseta isikute puhul varasema alalise elukoha, riik või riigid.“

5 Selle direktiivi artikkel 4 sätestab:

„1. Liikmesriigid võivad lugeda taotleja kohuseks esitada niipea kui võimalik kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks. Koostöös taotlejaga on liikmesriigi kohus hinnata taotluse asjaomaseid elemente.

2. Lõikes 1 osutatud elemendid koosnevad taotleja avaldustest ning kõigist taotleja käsutuses olevatest dokumentidest taotleja vanuse, tausta, sealhulgas asjaomaste sugulaste tausta, identiteedi, kodakondsus(t)e, varasema elukoha riigi/riikide ja koha/kohtade, varasemate varjupaigataotluste ja reisimarsruutide kohta, isikutunnistustest ja reisidokumentidest, ning rahvusvahelise kaitse taotlemise põhjustest.

3. Rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamine peab toimuma individuaalsetel alustel ning selle käigus arvestatakse järgmist:

- a) kõik asjaomased faktid, mis on seotud päritoluriigiga taotluse asjus otsuse langetamise ajal; sealhulgas päritoluriigi õigusnormid ja nende kohaldamise viis;
- b) taotleja esitatud asjaomased avaldused ja dokumendid, sealhulgas teave selle kohta, kas taotlejale on saanud või võib saada osaks tagakiusamine või tõsine kahju;
- c) taotleja individuaalne positsioon ja isiklikud asjaolud, sealhulgas sellised tegurid nagu taust, sugu ja vanus, et hinnata, kas taotleja suhtes toime pandud või võimalikud aktid annavad taotleja isiklikest asjaoludest lähtudes välja tagakiusamise või tõsise kahju mõõdu;

[...]

4. Asjaolu, et taotlejale on juba osaks saanud tagakiusamine või tõsine kahju või tagakiusamise või tõsise kahju otsene ähvardus, on arvestatav märk taotleja põhjendatud tagakiusamishirmu või tõsise kahju kannatamise reaalse ohu kohta, kui puudub mõjuv põhjus arvata, et kõnealune tagakiusamine või tõsine kahju ei kordu.

5. Kui liikmesriigid kohaldavad põhimõtet, mille kohaselt on taotleja kohustatud põhjendama rahvusvahelise kaitse taotlust ja kui taotleja väidete aspekte ei toeta dokumentaalsed või muud tõendid, ei vaja need aspektid kinnitamist, kui on täidetud järgmised tingimused:

- a) taotleja on teinud tõsiseid jõupingutusi oma taotluse põhjendamiseks;
- b) esitatud on kõik taotleja käsutuses olevad asjaomased elemendid ja antud rahuldav selgitus muude asjaomaste elementide võimaliku puudumise kohta;
- c) taotleja väited on osutunud sidusateks ja usutavateks ning need ei ole vastuolus taotleja juhtumiga seotud olemasoleva konkreetse ja üldise teabega;
- d) taotleja on taotlenud rahvusvahelist kaitset nii vara kui võimalik, välja arvatud juhul kui taotleja suudab esitada hea põhjuse miks ta seda ei teinud; ja
- e) taotleja üldine usaldusväärsus on kindlaks tehtud.“

6 Nimetatud direktiivi artikli 15 punkt c on sõnastatud järgmiselt:

„Tõsine kahju seisneb järgmises:

[...]

- c) tõsine ja individuaalne oht tsiviilisiku elule või isikupuutumatusle juhusliku vägivalda tõttu rahvusvahelise või riigisisese relvastatud kokkupõrke puhul.“

Direktiiv 2005/85

7 Direktiiv 2005/85 tunnistati kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2013. aasta direktiiviga 2013/32/EL rahvusvahelise kaitse seisundi andmise ja äravõtmise menetluse ühiste nõuete kohta (ELT 2013, L 180, lk 60). Kuna aga Iirimaa ei osalenud viimati nimetatud direktiivi vastuvõtmisel ja see ei ole talle siduv, on direktiiv 2005/85 selle liikmesriigi suhtes jätkuvalt kohaldatav.

8 Direktiivi 2005/85 põhjenduses 11 on märgitud:

„Varjupaigataotluste kohta võimalikult kiiresti otsuse tegemine on nii liikmesriikide kui ka varjupaigataotlejate huvides. Varjupaigataotluste läbivaatamine peaks olema korraldatud liikmesriikide äranägemisel, et nad saaksid vastavalt oma siseriiklikele vajadustele vaadata mis tahes taotluse läbi eelisjärjekorras või selle läbivaatamist kiirendada, võttes arvesse käesoleva direktiivi nõudeid.“

9 Selle direktiivi artikli 2 punktid b–e sisaldavad järgmisi määratlusi:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

[...]

b) taotlus või varjupaigataotlus – kolmanda riigi kodaniku või kodakondsuseta isiku esitatud taotlus, mida võidakse käsitada mõnelt liikmesriigilt rahvusvahelise kaitse taotlemisena [Genfis 28. juulil 1951 allkirjastatud pagulasseisundi konventsiooni (*United Nations Treaty Series*, 189. kd, lk 150, nr 2545 (1954)), mida on täiendatud 31. jaanuaril 1967 New Yorgis sõlmitud pagulasseisundi protokolliga] alusel. Rahvusvahelise kaitse taotlemist käsitletakse varjupaigataotlusena, välja arvatud juhul, kui asjaomane isik selgesõnaliselt taotleb mõnda muud liiki kaitset, mida saab taotleda eraldi;

c) taotleja või varjupaigataotleja – kolmanda riigi kodanik või kodakondsuseta isik, kes on esitanud varjupaigataotluse, mille suhtes ei ole lõplikku otsust veel tehtud;

d) lõplik otsus – otsus selle kohta, kas kolmanda riigi kodanikule või kodakondsuseta isikule antakse pagulasseisund direktiivi 2004/83/EÜ alusel ning mille suhtes ei kohaldata enam käesoleva direktiivi V peatükist tulenevat õiguskaitsevahendit, olenemata sellest, kas õiguskaitsevahendil on toime, mis võimaldab taotlejal jääda asjaomasesse liikmesriiki kuni otsuse saamiseni, arvestades käesoleva direktiivi III lisa;

e) tuvastav asutus – liikmesriigi kohtulaadne asutus või haldusorgan, mis vastutab varjupaigataotluse läbivaatamise eest ning on pädev võtma vastu esimese astme otsuseid, kui I lisast ei tulene teisiti“.

10 Nimetatud direktiivi artikli 8 lõiked 2 ja 3 näevad ette:

„2. Liikmesriigid tagavad, et tuvastavad asutused võtavad varjupaigataotluse kohta otsuse vastu pärast taotluse asjakohast läbivaatamist. Sel eesmärgil tagavad liikmesriigid, et:

a) taotlused vaadatakse läbi ja otsused tehakse individuaalselt, objektiivselt ja erapooletult;

- b) täpset ja ajakohast teavet hangitakse erinevatest allikatest, nagu näiteks ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ametilt (UNHCR) üldise olukorra kohta varjupaigataotluse esitanud isiku päritoluriigis ning vajadusel transiidiriikides, mille kaudu taotleja on liikmesriiki tulnud, ning et vastav teave on kättesaadav taotluste läbivaatamise ja otsuste vastuvõtmise eest vastutavale personalile;
- c) taotluste läbivaatamise ja otsuste vastuvõtmise eest vastutaval personalil on vajalikud teadmised varjupaika ja pagulasi käsitlevatest õigusaktidest.

3. V peatükis osutatud asutustel on juurdepääs oma ülesannete täitmiseks vajalikule, lõike 2 punktis b osutatud üldisele teabele tuvastava asutuse või taotleja kaudu või muul viisil.“

11 Sama direktiivi artikli 23 lõigetes 1 ja 2 on sätestatud:

„1. Liikmesriigid vaatavad varjupaigataotlused läbi korras, mis vastab II peatükis sätestatud üldpõhimõtetele ja tagatistele.

2. Liikmesriigid tagavad, et taotluse menetlemine lõpetatakse võimalikult kiiresti, ilma et see piiraks taotluse piisavat ja põhjalikku läbivaatamist.

Liikmesriigid tagavad, et kui otsust ei ole võimalik kuue kuu jooksul vastu võtta, siis teavitatakse asjaomast taotlejat:

a) viivitusest või

b) tema soovil tähtajast, millal on oodata tema taotlust käsitlevat otsust. See teave ei kohusta liikmesriiki võtma otsust vastu nimetatud tähtajaks.“

12 Direktiivi 2005/85 artikli 28 lõikes 1 on täpsustatud:

„Ilma et see piiraks artiklite 19 ja 20 kohaldamist, võivad liikmesriigid lugeda varjupaigataotluse põhjendamatuks, kui tuvastav asutus on teinud kindlaks, et taotlejat ei saa käsitada pagulasena direktiivi 2004/83/EÜ tähenduses.“

13 Direktiivi 2005/85 artikli 39 lõike 1 punktis a ja lõikes 4 on sätestatud:

„1. Liikmesriigid tagavad, et varjupaigataotlejatel on õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtumenetluses järgmise osas:

a) varjupaigataotluse kohta tehtav otsus[...]

[...]

4. Liikmesriigid võivad kooskõlas lõikega 1 sätestada tähtaja, mille jooksul peab kohus tuvastava asutuse otsuse läbi vaatama.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

14 X on Pakistani kodanik, kes saabus Irimaale 1. juulil 2015 pärast seda, kui ta oli aastatel 2011–2015 viibinud Ühendkuningriigis, kus ta rahvusvahelise kaitse taotlust ei esitanud.

- 15 2. juulil 2015 esitas X taotluse pagulasseisundi saamiseks Irimaal. See taotlus, mis esialgu põhines vaeleväitel, mille X temaga peetud esimese vestluse käigus tagasi võttis, tugines asjaolule, et ta oli viibinud Pakistanis matustel terrorirünnaku ajal toimunud pommiplahvatuse vahetus läheduses, milles hukkus umbes 40 inimest, sh kaks inimest, keda ta tundis. Ta kinnitas, et see sündmus jättis temasse sügava jälje, mistõttu on tal hirm Pakistanis elada ning ta kardab, et tagasisaatmise korral saab talle osaks tõsine kahju. Ta kinnitas, et kannatab ärevuse, depressiooni ja unehäirete all. Refugee Applications Commissioner (varjupaigataotlusi lahendav volinik, Iirimaa) jättis selle taotluse 14. novembri 2016. aasta otsusega rahuldamata.
- 16 X esitas 2. detsembril 2016 selle otsuse peale kaebuse Refugee Appeals Tribunalile (pagulaste vaidlusi lahendav kohus, Iirimaa). Kaebuse menetlemine peatati seoses õigusaktide muutmistega 31. detsembril 2016, kui jõustus 2015. aasta rahvusvahelise kaitse seadus (International Protection Act 2015), millega ühtlustati varem ette nähtud eri rahvusvahelise kaitse menetlused ning loodi konkreetselt International Protection Office (rahvusvahelise kaitse amet, edaspidi „IPO“) ja IPAT.
- 17 X esitas 13. märtsil 2017 täiendava kaitse taotluse. Selle taotluse rahuldamata jätmise peale IPO poolt esitas ta kaebuse IPAT-le.
- 18 IPAT jättis mõlemad kaebused 7. veebruari 2019. aasta otsusega rahuldamata.
- 19 X esitas 7. aprillil 2019 High Courtile (kõrge kohus, Iirimaa) apellatsioonkaebuse, paludes IPAT otsuse tühistada.
- 20 Oma kaebuse põhjendamiseks väidab ta esiteks, et IPAT kasutas puudulikku ja vananenud päritoluriigi teavet, mis pärines aastatest 2015–2017, ega võtnud arvesse olukorda, mis valitses Pakistanis otsuse vastuvõtmise ajal 7. veebruaril 2019. Lisaks ei analüüsinud IPAT tema käsutuses olevat teavet nõuetekohaselt.
- 21 Teiseks on 2. juuli 2015. aasta taotluse kohta otsuse tegemise tähtaeg ilmselgelt ebamõistlik ja rikub tõhususe põhimõtet, Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklit 47 ja direktiiviga 2005/85 kehtestatud minimaalseid menetlusnõudeid.
- 22 Kolmandaks informeeriti IPAT-d X-i vaimse tervise seisundist, kuid ta ei teinud midagi tagamaks, et tal oleks olemas kõik nende taotlustega seotud vajalikud tõendid, et need nõuetekohaselt lahendada. Konkreetselt oleks IPAT pidanud tellima kohtumeditiinilise ekspertiisi, millele tavaliselt tuginetakse piinamisohvri varjupaigataotluse põhjendamiseks, või isegi uue ekspertiisi tema vaimse tervise seisundi kohta.
- 23 Mis neljandaks puudutab muid X-i taotluse asjaomaseid elemente, siis kahtlusi ei tõlgendatud tema kasuks, samas kui tema vaimse tervise seisundit ei tuvastatud ega võetud nõuetekohaselt arvesse. Tema argumentatsiooni asjaomaseid elemente ei kontrollitud või neid eirati ning tema ja pädevate asutuste vahel ei olnud mingit koostööd, eelkõige seoses selle kohtumeditiinilise ekspertiisiga.
- 24 Viiendaks on olukorras, kus taotleja on tunnistanud, et väidetavate sündmuste varem esitatud kirjeldus oli vale, ja on olemas vähemalt võimalus, et tal on probleeme vaimse tervisega, ebamõistlik pidada teda selle põhjal tema argumentatsiooni olulistes aspektides ebausaldusväärseks.

- 25 High Court (kõrge kohus) leiab kõigepealt, et IPAT ei kogunud päritoluriigi kohta ajakohastatud teavet ega tellinud kohtumeditsiinilist ekspertiisi. Tal tekib siiski küsimus, kas IPAT oli liidu õiguse kohaselt kohustatud niisuguse ekspertiisi tellima ning kas liidu õigusega on kooskõlas nõuda vastavalt riigisisesele õigusele seda, et X tõendaks IPAT otsuse tühistamise saavutamiseks muu hulgas seda, et see rikkumine põhjustas kahju.
- 26 Seejärel on eelotsusetaotluse esitanud kohtul küsimus, millised tagajärjed kaasnevad sellega, et 2. juuli 2015. aasta taotluse esitamisest kuni IPAT otsuse tegemiseni 7. veebruaril 2019 kulus rohkem kui kolm aastat ja kuus kuud – sellist otsuse tegemise aega võib see kohus pidada ebamõistlikuks.
- 27 Lõpuks kahtleb eelotsusetaotluse esitanud kohus selles, kas X-i üldise usaldusväärse kahtluse alla seadmise põhjendamiseks võib olla piisav ainult üks valeavaldus, mida X enne selle esimesel võimalusel tagasi võtmist selgitas.
- 28 Neil asjaoludel otsustas High Court (kõrge kohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
- „1. Kas olukorras, kus täiendava kaitse taotlust menetledes on täielikult rikutud koostöökohustust, mida on kirjeldatud Euroopa Kohtu 22. novembri 2012. aasta otsuse M. (C-277/11, EU:C:2012:744) punktis 66, on selle taotluse läbivaatamiselt võetud „kogu soovitatav toime“ 15. oktoobri 2015. aasta kohtuasja komisjon *vs.* Saksamaa (C-137/14, EU:C:2015:683) tähenduses?
 2. Kas juhul, kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, annab eespool nimetatud koostöökohustuse rikkumine üksi taotlejale õiguse otsuse tühistamisele?
 3. Kes peab juhul, kui vastus teisele küsimusele on eitav, vajaduse korral tõendama, et keeldumisotsus oleks võinud olla teistsugune, kui otsuse tegija oleks teinud nõuetekohaselt koostööd?
 4. Kas rahvusvahelise kaitse taotluse mõistliku aja jooksul lahendamata jätmine annab taotlejale õiguse otsuse tühistamisele, kui see otsus on tehtud?
 5. Kas liikmesriigis kohaldatava varjupaigaraamistiku muudatuste rakendamiseks kuluv aeg saab olla põhjendus, mis vabastab liikmesriigi kohustusest kohaldada rahvusvahelise kaitse süsteemi, mille kohaselt oleks selline kaitsetaotlus lahendatud mõistliku aja jooksul?
 6. Kas juhul, kui rahvusvahelise kaitse kohta otsuse tegijal ei ole piisavalt tõendeid taotleja vaimse tervise seisundi kohta, kuid mõningad tõendid viitavad sellele, et taotlejal võib olla sellega raskusi, on selle otsuse tegijal vastavalt 22. novembri 2012. aasta kohtuotsuses M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punkt 66) nimetatud koostöökohustusele või muul põhjusel kohustus seda täiendavalt uurida või mõni muu kohustus, enne kui ta teeb lõpliku otsuse?
 7. Kas juhul, kui liikmesriik täidab direktiivi [2004/83] artikli 4 lõikest 1 tulenevat kohustust hinnata taotluse asjaomaseid elemente, on lubatud ilma täiendavate sellekohaste tõenditeta järeldada, et taotleja üldine usaldusväärsus ei ole kindlaks tehtud, ainult ühe vale tõttu, mis on seejärel esimesel mõistlikul võimalusel selgitatud ja tagasi võetud?“

Menetlus Euroopa Kohtus

- 29 Eelotsusetaotluse esitanud kohus on palunud menetleda asja Euroopa Liidu Kohtu põhikirja artiklis 23a ja Euroopa Kohtu kodukorra artiklis 107 ette nähtud eelotsuse kiirmenetluses.
- 30 Euroopa Kohus otsustas 17. detsembril 2021 ettekandja-kohtuniku ettepanekul ja pärast kohtujuristi äraakuulamist jätta see taotlus rahuldamata, kuna see kohus ei ole esitanud ühtegi tõendit, mis võimaldaks tuvastada, et käesolevas asjas oleks vaja teha kiireloomuline otsus. Eelkõige ei ole see kohus märkinud, et X-i peetaks vahi all, ega ka selgitanud põhjusi, miks Euroopa Kohtu vastused oleks võinud olla selle isiku võimaliku vabastamise jaoks määrava tähtsusega.

Eelotsuse küsimuste analüüs

Eelotsusetaotluse vastuvõetavus

- 31 IPAT jt märgivad esiteks, et vastupidi sellele, mida annab mõista esimese küsimuse sõnastus, ei tuvastanud eelotsusetaotluse esitanud kohus pädevate asutuste koostöökohustuse täielikku rikkumist ega ole saanud sellist järeldust tema menetluses oleva kohtuasja asjaolude põhjal teha. See küsimus on seega hüpoteetiline ja selles palutakse Euroopa Kohtul lisaks teha määrava tähtsusega otsus põhikohtuasja asjaolude kohta, mis ei kuulu aga Euroopa Kohtu pädevusse. Need kaalutlused mõjutavad aga samamoodi teist ja kolmandat küsimust, kuna need on tihedalt seotud esimese küsimusega.
- 32 Teiseks on neljas ja viies küsimus samuti hüpoteetilised, kuna High Court (kõrge kohus) ei ole tuvastanud mõistliku aja jooksul otsuse tegemise kohustuse rikkumist.
- 33 Kolmandaks ei ole vastus kuuendale küsimusele vajalik, kuna IPAT võttis X-i esitatud meditsiinilisi tõendeid arvesse neid kahtluse alla seadmata.
- 34 Neljandaks on seitsmes küsimus hüpoteetiline, kuna X täpsustas, et ta ei vaidlusta IPAT järeldusi tema usaldusväärsuse kohta, ning vastupidi sellele, millele selles küsimuses vihjatakse, ei olnud omaks võetud vale ainus element, mis viis IPAT järelduseni, et X-i usaldusväärsus ei ole tõendatud. Nimelt mainis X alles väga hilja võtmeelemente, mis olid seotud toimunud sündmustega, ega taotlenud oma esialgses taotluses rahvusvahelist kaitset.
- 35 Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on ELTL artikliga 267 ette nähtud menetluses üksnes liikmesriigi kohtul, kelle lahendada on vaidlus ja kes vastutab langetatava kohtuotsuse eest, pädevus kohtuasja eripära arvestades otsustada, kas kohtuotsuse tegemiseks on vaja eelotsust ja kas Euroopa Kohtule esitatud küsimused on asjakohased. Järelikult, kui esitatud küsimustes palutakse tõlgendada liidu õigust, on Euroopa Kohus põhimõtteliselt kohustatud vastama (20. septembri 2022. aasta kohtuotsus VD ja SR, C-339/20 ja C-397/20, EU:C:2022:703, punkt 56).
- 36 Liikmesriigi kohtu esitatud eelotsusetaotlusele saab Euroopa Kohus vastamata jätta vaid siis, kui on ilmne, et taotletud liidu õiguse tõlgendamine ei ole mingil viisil seotud põhikohtuasja faktiliste asjaolude või esemega, või juhul, kui probleem on hüpoteetiline või kui Euroopa Kohtule ei ole teada vajalikke faktilisi või õiguslikke asjaolusid, et anda tarvilik vastus talle esitatud küsimustele (20. septembri 2022. aasta kohtuotsus VD ja SR, C-339/20 ja C-397/20, EU:C:2022:703, punkt 57).

- 37 Lisaks peab Euroopa Kohus Euroopa liidu ja liikmesriikide kohtute pädevuse jaotuse raames võtma arvesse eelotsuse küsimuste faktilist ja õiguslikku konteksti nii, nagu seda on eelotsusetaotluses kirjeldatud (20. oktoobri 2022. aasta kohtuotsus Centre public d'action sociale de Liège (tagasisaatmisotsuse kehtetuks tunnistamine või peatamine), C-825/21, EU:C:2022:810, punkt 35).
- 38 Seega, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus on kirjeldanud faktilist ja õiguslikku raamistikku, millega seoses eelotsusetaotluse küsimused on esitatud, ei ole Euroopa Kohtu ülesanne kontrollida nende küsimuste paikapidavust (5. märtsi 2019. aasta kohtuotsus Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, punkt 50).
- 39 Käesoleval juhul nähtub esiteks esimesest kuni kolmandast küsimusest, et eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib teada, kas kirjeldatud faktilised asjaolud kujutavad endast koostöökohustuse rikkumist ja millised järeldused peab ta sellest sellisel juhul tegema, arvestades riigisisese õigusega selle kohtu pädevusele seatud piire. Vastupidi sellele, mida väidavad IPAT jt, ei ole need küsimused hüpoteetilised, kuna need on põhikohtuasja keskmes. Lisaks palutakse Euroopa Kohtul neile küsimustele vastata, tõlgendades liidu õigust, ja seega võib ta seda teha ilma põhikohtuasja asjaolude kohta määravat otsust tegemata.
- 40 Teiseks, kuna eelotsusetaotlusest nähtub ühemõtteliselt, et High Court (kõrge kohus) kavatses tuvastada mõistliku aja jooksul otsuse tegemise kohustuse rikkumise, ei saa neljas ja viies küsimus olla hüpoteetilised pelgalt seetõttu, et see kohus ei ole seda veel tuvastanud.
- 41 Kolmandaks ei sea asjaolu, et IPAT võttis X-i esitatud meditsiinilisi tõendeid arvesse neid kahtluse alla seadmata, kuidagi kahtluse alla kuuenda küsimuse asjakohasust, mis puudutab võimalikku kohustust viia läbi täiendav kohtumeditiiniline ekspertiis.
- 42 Neljandaks vaidlustavad IPAT jt seitsmenda küsimuse vastuvõetavuse kohta esitatud vastuväidetes eelotsusetaotluse esitanud kohtu tuvastatud faktilised asjaolud ja viimase hinnangu selle kohta, kas see küsimus on põhikohtuasja lahendamisel asjakohane. Euroopa Kohtu ülesanne ei ole aga asuda eelotsusetaotluse esitanud kohtu asemele faktiliste asjaolude tuvastamisel ega sellise hinnangu andmisel.
- 43 Eeltoodud kaalutlustest tuleneb, et IPAT jt esitatud vastuväited eelotsusetaotluse vastuvõetavusele tuleb põhjendamatus tõttu tagasi lükata.

Esimene ja kuues küsimus, mis käsitlevad koostöökohustust

- 44 Esimese ja kuuenda küsimusega, mida tuleb analüüsida koos, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2004/83 artikli 4 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et selles sättes ette nähtud koostöökohustus paneb tuvastavale asutusele kohustuse hankida esiteks ajakohastatud teavet kõigi asjasse puutuvate faktide kohta, mis puudutavad üldist olukorda varjupaiga- ja rahvusvahelise kaitse taotleja päritoluriigis, ning teiseks viia läbi kohtumeditiiniline ekspertiis tema vaimse tervise kohta, kui on märke vaimse tervise probleemidest, mis võivad olla tingitud päritoluriigis toimunud traumeerivast sündmusest.
- 45 Kõigepealt tuleb märkida, et nagu nähtub direktiivi 2004/83 artikli 4 pealkirjast, käsitleb see artikkel „faktide ja asjaolude hindamist“.

- 46 Selle sätte lõike 1 kohaselt võivad liikmesriigid ühelt poolt lugeda taotleja kohuseks esitada niipea kui võimalik kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks. Teiselt poolt on liikmesriigi kohustus koostöös taotlejaga hinnata taotluse asjaomaseid elemente.
- 47 Nagu Euroopa Kohus on juba otsustanud, toimub faktide ja asjaolude hindamine kahes eraldiseisvas etapis. Esimene etapp puudutab nende faktiliste asjaolude tuvastamist, mis võivad taotluse põhjendamisel olla tõendiks, teises etapis aga toimub nende tõendite õiguslik hindamine, mis seisneb otsustamises, kas konkreetset juhtumit iseloomustavaid asjaolusid arvestades on täidetud direktiivi 2004/83 artiklites 9 ja 10 või artiklis 15 rahvusvahelise kaitse andmiseks ette nähtud sisulised tingimused (22. novembri 2012. aasta kohtuotsus M., C-277/11, EU:C:2012:744, punkt 64).
- 48 Kui direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 1 kohaselt on taotleja kohustus küll esitada nii kiiresti kui võimalik kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks, on Euroopa Kohus juba selgitanud, et liikmesriikide ametiasutused peavad vajaduse korral siiski tegema taotlejaga aktiivset koostööd, et määrata kindlaks ja täiendada taotluse asjaomaseid elemente, kusjuures nendel asutustel võib olla lihtsam teatud liiki dokumentidele ligi pääseda kui taotlejal (22. novembri 2012. aasta kohtuotsus M., C-277/11, EU:C:2012:744, punktid 65 ja 66).
- 49 Mis puudutab selle koostöö ulatust, siis tuleneb selle sätte kontekstist ja eelkõige esiteks direktiivi 2005/85 artikli 4 lõikest 1 ja artikli 8 lõikest 2, et tuvastav asutus vastutab taotluste asjakohase läbivaatamise eest, mille tulemusel teeb ta nende kohta otsuse (25. jaanuari 2018. aasta kohtuotsus F, C-473/16, EU:C:2018:36, punkt 40).
- 50 Täpsemalt, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 59 märkis, tuleb küsimust, kas tuvastatud asjaolud kujutavad endast sellist ohtu, mille tõttu on asjaomasel isikul põhjust tema isiklikku olukorda arvestades karta, et talle saab tõesti osaks tagakiusamine, igal juhul hinnata tähelepanelikult ja ettevaatlikult, kuna kõne all on isikupuutumatus ja -vabadus, mis kuuluvad liidu põhiväärtuste hulka (2. märtsi 2010. aasta kohtuotsus Salahadin Abdulla jt, C-175/08, C-176/08, C-178/08 ja C-179/08, EU:C:2010:105, punktid 89 ja 90).
- 51 Teiseks nähtub direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 3 punktidest a–c ja lõikest 5, et rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamine peab hõlmama taotluse individuaalset hindamist, mille käigus võetakse arvesse eelkõige kõiki asjaomaseid fakte, mis on seotud päritoluriigiga taotluse kohta otsuse tegemise ajal, taotleja esitatud asjaomaseid avaldusi ja dokumente ning taotleja individuaalset positsiooni ja isiklikku olukorda. Pädev ametiasutus peab samuti arvesse võtma selgitusi tõendavate dokumentide võimaliku puudumise kohta ja taotleja üldist usaldusväarsust (vt analoogia alusel 25. jaanuari 2018. aasta kohtuotsus F, C-473/16, EU:C:2018:36, punkt 41).
- 52 Samuti tuleb meenutada, et nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 58 märkis, võivad liikmesriigid direktiivi 2005/85 artikli 28 lõike 1 kohaselt pidada varjupaigataotlust põhjendamatuks üksnes juhul, kui tuvastav asutus on kindlaks teinud, et taotleja ei vasta tingimustele, mis peavad olema täidetud, et teda saaks direktiivi 2004/83 alusel käsitada pagulasena.
- 53 Seega, kui isik vastab direktiivi 2004/83 artiklites 9 ja 10 või artiklis 15 ette nähtud rahvusvahelise kaitse saamise sisulistele tingimustele, peavad liikmesriigid andma taotletud rahvusvahelise kaitse – kui just ei esine mõni selles direktiivis ette nähtud välistamise alustest –, sest liikmesriikidel puudub selles osas kaalutusõigus (vt selle kohta 29. juuli 2019. aasta kohtuotsus Torubarov, C-556/17, EU:C:2019:626, punkt 50 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 54 Käesoleva kohtuotsuse punktides 48–53 meenutatud kohtupraktikast tuleneb, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikes 1 ette nähtud koostöökohustus tähendab, et tuvastav asutus, käesoleval juhul IPO, ei või taotlust asjakohaselt läbi vaadata ega seega tunnistada taotlust põhjendamatuks, võtmata taotluse üle otsustamisel arvesse esiteks kõiki asjasse puutuvaid fakte üldise olukorra kohta päritoluriigis ning teiseks kõiki asjaomaseid elemente, mis on seotud taotleja individuaalse positsiooni ja isikliku olukorraga.
- 55 Seoses asjasse puutuvate faktidega üldise olukorra kohta päritoluriigis tuleneb direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikest 1 koostoimes direktiivi 2005/85 artikli 8 lõike 2 punktiga b, et liikmesriigid peavad tagama, et saadakse täpset ja ajakohast teavet üldise olukorra kohta varjupaigataotlejate päritoluriikides ja vajaduse korral riikides, mille kaudu taotlejad on liikmesriiki tulnud (22. novembri 2012. aasta kohtuotsus M., C-277/11, EU:C:2012:744, punkt 67).
- 56 Mis puudutab taotleja individuaalse positsiooni ja isikliku olukorraga seotud asjaomaseid elemente, siis tuleb meenutada, et direktiivi 2005/85 sätted ei piira vahendeid, mis võivad olla pädevate asutuste käsutuses, ning eelkõige ei välista need võimalust kasutada faktide ja asjaolude hindamise menetluses eksperdiarvamusi, et määrata täpsemalt kindlaks taotleja tegelik rahvusvahelise kaitse vajadus, tingimusel et selle raames ekspertiisi võimaliku kasutamise kord on kooskõlas muude asjakohaste liidu õigusnormidega, eelkõige hartaga tagatud põhiõigustega (vt selle kohta 25. jaanuari 2018. aasta kohtuotsus F, C-473/16, EU:C:2018:36, punkt 34–35).
- 57 Selliselt nõutav individuaalne hindamine võib seega muu hulgas hõlmata kohtumeditiinilise ekspertiisi kasutamist, kui selline ekspertiis on vajalik või asjakohane selleks, et hinnata nõutava tähelepanelikkusega ja ettevaatlikult taotleja tegelikku rahvusvahelise kaitse vajadust, tingimusel et sellise ekspertiisi kasutamise kord on kooskõlas eelkõige hartaga tagatud põhiõigustega.
- 58 Sellest tuleneb, et tuvastaval asutusel on sellise ekspertiisi vajalikkuse ja asjakohasuse osas kaalutlusruum, ning kui ta tuvastab sellise vajaduse või asjakohasuse, peab ta eelmises punktis nimetatud piirides tegema taotlejaga koostööd, et see läbi viia.
- 59 Lõpuks, kuna eelotsusetaotlusest nähtub, et High Courtil (kõrge kohus) on tekkinud täpsemalt küsimus, kas käesoleva kohtuotsuse punktides 54–58 tehtud järeldused kehtivad ka IPAT suhtes, siis tuleb märkida, et see kohus täpsustas vastuseks Euroopa Kohtu küsimusele, et kohaldatavatest liiri õigusnormidest tuleneb, et IPAT peab IPO otsuste üle teostama täieliku ja *ex nunc* kontrolli, et tal on eelkõige õigus nõuda justiits- ja võrdõiguslikkuse ministrilt, et see viiks läbi uurimisi või esitaks talle teavet, ning et IPAT võib eelkõige nendest asjaoludest olenevalt jätta IPO otsused jõusse või need tühistada ning soovitada siduvalt, et antaks pagulasseisund või täiendav kaitse.
- 60 Neil asjaoludel tuleb tõdeda, et need järeldused kehtivad ka IPAT-le. Nimelt eeldab IPO otsuse põhistuse põhjendatuse kontrollimine taotleja päritoluriigis valitseva olukorra kohta täpse ja ajakohastatud teabe kogumist ja selle uurimist, mis on muu hulgas selle otsuse aluseks, ning võimalust määrata menetlustoiminguid, et teha otsus *ex nunc*. Seega võib IPAT kohustada hankima ja uurima sellist täpset ja ajakohastatud teavet, sealhulgas läbi viima kohtumeditiinilist ekspertiisi, mida peetakse asjakohaseks või vajalikuks.
- 61 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele ja kuuendale küsimusele vastata, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et selles sättes ette nähtud koostöökohustus paneb tuvastavale asutusele kohustuse hankida esiteks ajakohastatud teavet kõigi asjasse puutuvate faktide kohta, mis puudutavad üldist olukorda varjupaiga- ja rahvusvahelise kaitse taotleja päritoluriigis, ning teiseks viia läbi kohtumeditiiniline ekspertiis tema vaimse tervise kohta, kui

on märke vaimse tervise probleemidest, mis võivad olla tingitud päritoluriigis toimunud traumeerivast sündmusest, ja kui selline ekspertiis on vajalik või asjakohane selleks, et hinnata taotleja tegelikku rahvusvahelise kaitse vajadust, tingimusel et sellise ekspertiisi kasutamise kord on kooskõlas eelkõige hartaga tagatud põhiõigustega.

Teine ja kolmas küsimus, mis käsitlevad koostöökohustuse rikkumisest tulenevaid menetluslikke tagajärgi

- 62 Teise ja kolmanda küsimusega, mida tuleb analüüsida koos, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas direktiivi 2004/83 artikli 4 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et kui riigisiseses õiguses ette nähtud teise astme kohtuliku kontrolli raames tuvastatakse selles sättes ette nähtud koostöökohustuse rikkumine, siis peab sellele järgnema selle otsuse tühistamine, millega jäeti rahuldamata rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsuse peale esitatud kaebus, või võib rahvusvahelise kaitse taotlejalt nõuda, et ta tõendaks, et kaebuse rahuldamata jätmise otsus oleks võinud olla teistsugune, kui rikkumist ei oleks toimunud.
- 63 Kõigepealt tuleb märkida, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu eelotsusetaotluses ja vastuses Euroopa Kohtu esitatud küsimusele antud teabe kohaselt tuleb IPAT-d käsitada esimese astme kohtuna, kellele on antud direktiivi 2005/85 artiklis 39 ette nähtud kohtuliku kontrolli ülesanded. Sellest tulenevalt peab ta läbi viima täieliku kontrolli, millele on viidatud käesoleva kohtuotsuse punktis 59, mis tähendab, et ta on pädev tegema *ex nunc* otsust talle esitatud tõendite alusel, mis on vajaduse korral esitatud tema nõudmisel, ning tal on õigus selle teabe alusel jätta jõusse või tühistada IPO otsus ning vajaduse korral soovitada siduvalt, et antaks pagulasseisund või täiendav kaitse. Tuleb lisada, et Euroopa Kohtus ei ole väidetud ja et tema käsutuses oleva toimiku ühestki dokumendist ei nähtu, et kohtulik kontroll, mida IPAT peab seega teostama rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsuste üle, ei vastaks direktiivi artikli 39 nõuetele.
- 64 Sellest eelotsusetaotluse esitanud kohtu taotlusest ja tema vastusest tuleneb, et teda tuleb pidada teise astme kohtuks, kelle ülesanne on – nagu ta täpsustas – viia läbi IPAT otsuste kontroll, mis piirdub esiteks selle kindlaks tegemisega, kas esineb võimu kuritarvitamist, õigusnormi rikkumisi või olulisi faktivigu, kas selline otsus on ebamõistlik või ebaproportsionaalne, ja kas esineb menetluste õigluse ja õiguspärase ootuse kaitse põhimõtete rikkumist, ning teiseks sellise õigusvastasuse tuvastamise korral nende otsuste tühistamisega ja kohtuasjade tagasisaatmisega IPAT-le.
- 65 Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus samuti täpsustas, peab ta siiski hoiduma niisugusest tühistamisest ja tagasisaatmisest, kui ilmneb, et isegi kui õigusvastasust ei oleks tuvastatud, ei oleks IPAT otsus saanud olla teistsugune. Nimelt paneb Iiri õigus selle otsuse tühistamist taotlevale poolele kohustuse tõendada, et nimetatud otsus oleks võinud olla teistsugune, kui seda õigusvastasust ei oleks olnud.
- 66 Kuna direktiiv 2005/85 ei sisalda ühtegi normi, mis puudutaks võimalust kaevata edasi otsus, milles otsustatakse rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsuse peale esitatud kaebuse üle, või mis sõnaselgelt reguleeriks võimaliku apellatsioonkaebuse esitamise korda, siis tuleb asuda seisukohale, et nimetatud artikliga 39 koostoimes harta artiklitega 18 ja 47 tagatud kaitse piirdub kohtuliku õiguskaitsevahendi olemasoluga ega nõua mitme kohtuastme loomist (vt selle kohta 26. septembri 2018. aasta kohtuotsus Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (kaebuse peatav toime), C-180/17, EU:C:2018:775, punkt 33).

- 67 Kuna vastavat valdkonda reguleerivad liidu õigusnormid puuduvad, tuleb iga liikmesriigi õiguskorras menetlusautonoomia põhimõttest lähtudes otsustada, kas luua teine kohtuaste, kes lahendab rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsuste peale esitatavaid kaebusi, ning kehtestada sellisel juhul teise kohtuastme jaoks menetlusnormid, tingimusel et need normid ei ole liidu õiguse kohaldamisalasse kuuluvates olukordades ebasoodsamad kui samalaadsetes riigisisese õiguse kohaldamisalasse kuuluvates olukordades (võrdväarsuse põhimõte) ja need ei muuda liidu õigusega antud õiguste kasutamist praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks (tõhususe põhimõte) (vt selle kohta 26. septembri 2018. aasta kohtuotsus Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (kaebuse peatav toime), C-180/17, EU:C:2018:775, punktid 34 ja 35, ning 15. aprilli 2021. aasta kohtuotsus État belge (üleandmisotsusest hilisemad asjaolud), C-194/19, EU:C:2021:270, punkt 42).
- 68 Mis puudutab võrdväarsuse põhimõtet, siis nähtub eelotsusetaotluse esitanud kohtu vastusest Euroopa Kohtu esitatud küsimusele, et käesoleva kohtuotsuse punktides 64 ja 65 nimetatud menetlusnorme kohaldatakse alati teise astme kontrolli suhtes, mida see kohus teostab nii siis, kui olukord kuulub liidu õiguse kohaldamisalasse, kui ka siis, kui see kuulub riigisisese õiguse kohaldamisalasse.
- 69 Mis puudutab tõhususe põhimõtet, siis ei ilmne, et tõendamiskoormis selle tõendamisel, et juhul, kui koostöökohustuse rikkumist ei oleks tuvastatud, oleks IPO ja/või IPAT otsus võinud olla teistsugune, muudaks liidu õigusega antud õiguste kasutamise praktikas võimatuks või ülemäära raskeks, kuid seda peab siiski kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.
- 70 Esiteks ei näi selline koormis tähendavat, et rahvusvahelise kaitse taotleja peab tõendama, et otsus oleks olnud teistsugune, kui seda rikkumist ei oleks olnud, vaid üksnes seda, et ei saa välistada, et otsus oleks võinud olla teistsugune.
- 71 Teiseks, kui algusest peale selgub või kui pädev asutus suudab eelotsusetaotluse esitanud kohtus – vajaduse korral vastuseks rahvusvahelise kaitse taotleja väidetele – tõendada, et isegi sellise rikkumise puudumisel ei oleks otsus saanud mingil juhul olla teistsugune, ei ilmne, et oleks selliseid liidu õigusega antud õigusi, mille kasutamine muutuks praktikas võimatuks või ülemäära raskeks. Nimelt selgitab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et tema ise kontrollib selle otsuse põhjendatust ning et sellisel juhul võiks kohtuotsuse tühistamine ja kohtuasja tagasisaatmine IPAT-le tähendada vaid selle kontrolli dubleerimist ja menetluse tarbetut pikendamist.
- 72 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb teisele ja kolmandale küsimusele vastata, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et kui riigisiseses õiguses ette nähtud teise astme kohtuliku kontrolli raames tuvastatakse selles sättes ette nähtud koostöökohustuse rikkumine, siis ei pea sellele tingimata järgnema selle otsuse tühistamine, millega jäeti rahuldamata rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsuse peale esitatud kaebus, kui rahvusvahelise kaitse taotlejalt võib nõuda, et ta tõendaks, et kaebuse rahuldamata jätmise otsus oleks võinud olla teistsugune, kui sellist rikkumist ei oleks toimunud.

Neljas ja viies küsimus, mis puudutavad mõistlikku tähtaega

- 73 Neljanda ja viienda küsimusega, mida tuleb analüüsida koos, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas liidu õigust, eelkõige direktiivi 2005/85 artikli 23 lõiget 2 ja artikli 39 lõiget 4, tuleb tõlgendada nii, et tähtaegu, mis on möödunud ühelt poolt varjupaigataotluse esitamise ja teiselt poolt tuvastava asutuse ja pädeva esimese astme kohtu otsuste tegemise vahel,

võib põhjendada liikmesriigis nende tähtaegade jooksul tehtud seadusemuudatustega, ning kui see nii ei ole, siis kas juhul, kui üks või teine neist tähtaegadest on ebamõistlik, võib ainuüksi see olla pädeva esimese astme kohtu otsuse tühistamise aluseks.

- 74 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktides 89–93 märkis, tuleneb direktiivi 2005/85 ülesehitusest ja eesmärkidest kõigepealt, et eristada tuleb vastavalt direktiivi artikli 23 lõikes 2 ja artikli 39 lõikes 4 ette nähtud tähtaegu, millest esimest kohaldatakse haldusmenetluse suhtes, samas kui teine puudutab kohtumenetlust.
- 75 Nagu nähtub ka nende sätete sõnastusest, ei ole need tähtajad otsuse tegemiseks siduvad.
- 76 Kuna esimene neist sätetest näeb ette, et liikmesriigid tagavad, et haldusmenetlus viiakse lõpule võimalikult kiiresti, teine neist võimaldab liikmesriikidel sõnaselgelt kehtestada tähtajad, mille jooksul pädev kohus peab tuvastava asutuse otsuse läbi vaatama, ja direktiivi 2005/85 põhjenduses 11 on märgitud, et nii liikmesriikide kui ka taotlejate huvides on, et taotluste kohta tehtaks otsus võimalikult kiiresti, siis nõuab see direktiiv nii rahvusvahelise kaitse taotluste kui ka selliste taotluste tagasilükkamise otsuste peale esitatud kaebuste kiiret läbivaatamist.
- 77 Nimelt eeldab rahvusvahelise kaitse seisundi saamise tõhusus, et taotlus vaadatakse läbi mõistliku aja jooksul (vt selle kohta 8. mai 2014. aasta kohtuotsus N., C-604/12, EU:C:2014:302, punkt 45). Lisaks tuleneb harta artikli 47 sõnastusest endast, et tõhus kohtulik kaitse nõuab, et kohus kuulaks isiku asja ära muu hulgas mõistliku aja jooksul.
- 78 Seega peab eelotsusetaotluse esitanud kohus analüüsima, kas IPO poolt haldusmenetluse lõpus ja IPAT poolt esimese astme kohtumenetluse lõpus tehtud otsused tehti kohtuasja asjaolusid arvesse võttes mõistliku aja jooksul.
- 79 Seoses nende asjaoludega tuleneb kohtupraktikast, et kui menetluse kestust ei ole liidu õigusnormiga kindlaks määratud, siis tuleb seda, kas aeg, mis kulus vaidlusaluse akti vastuvõtmiseks, on „mõistlik“, hinnata kõigi kohtuasjas tähtsust omavate asjaolude alusel, võttes eelkõige arvesse vaidluse olulisust huvitatud isiku jaoks, asja keerukust ning poolte käitumist (vt selle kohta 25. juuni 2020. aasta kohtuotsus CSUE vs. KF, C-14/19 P, EU:C:2020:492, punkt 122 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 80 Nende kohtuasjas tähtsust omavate asjaolude hulka ei kuulu aga liikmesriigis haldus- või kohtumenetluse ajal tehtud seadusemuudatused. Nimelt tuleneb käesoleva kohtuotsuse punktides 76 ja 77 välja toodud asjaoludest, et liikmesriigid on kohustatud tagama, et need menetlused viidaks lõpule võimalikult kiiresti ja igal juhul mõistliku aja jooksul. Seega ei saa nad selle nõude võimaliku täitmata jätmise põhjendamiseks tugineda asjaoludele, mis on nende endi kontrolli all, näiteks seadusemuudatused.
- 81 Samas, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktides 103–105 märkis, ei saa asjade mõistliku aja jooksul läbivaatamise nõude võimaliku rikkumise tagajärg ei haldus- ega ka kohtumenetluses iseenesest olla sellise otsuse tühistamine, millega jäetakse rahuldamata kaebus, milles on palutud tühistada otsus, millega on jäetud rahuldamata rahvusvahelise kaitse taotlus, välja arvatud juhul, kui mõistliku tähtaja ületamise tõttu on rikutud kaitseõigust.
- 82 Nimelt, kuna otsused selle kohta, kas rahvusvahelise kaitse taotlused on põhjendatud või mitte, tuleb teha, arvestades sellise kaitse andmise sisulisi kriteeriume, mis on ette nähtud direktiivis 2004/83, siis ei saa mõistliku aja järgimata jätmise tagajärg juhul, kui puuduvad tõendid selle

kohta, et haldus- või kohtumenetluse liiga pikk kestus oleks mõjutanud vaidluse lahendust, olla vaidlustatud haldus- või kohtuotsuse tühistamine (vt selle kohta 8. mai 2014. aasta kohtuotsus *Bolloré vs. komisjon*, C-414/12 P, ei avaldata, EU:C:2014:301, punkt 84).

- 83 Seevastu juhul, kui on märke sellest, et haldus- või kohtumenetluse liiga pikk kestus võis mõjutada vaidluse tulemust, võib mõistliku tähtaja järgimata jätmise tagajärg olla vaidlustatud haldus- või kohtuotsuse tühistamine, eelkõige kui selle järgimata jätmise tagajärjel rikutakse kaitseõigusi, mis on lahutamatu osa õiguse üldpõhimõtetest, mille järgimise Euroopa Kohus tagab (vt analoogia alusel 25. oktoobri 2011. aasta kohtuotsus *Solvay vs. komisjon*, C-110/10 P, EU:C:2011:687, punktid 47–52).
- 84 Seega, kui Euroopa Kohtule esitatud toimikus ei ole ühtegi asjaolu, mis kinnitaks, et põhikohtuasjas kõne all olevast kahest tähtajast ühe või teise ebamõistlikkuse tõttu rikuti X-i kaitseõigusi, tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtul seda asjaolu kontrollida.
- 85 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb neljandale ja viiendale küsimusele vastata, et liidu õigust, eelkõige direktiivi 2005/85 artikli 23 lõiget 2 ja artikli 39 lõiget 4, tuleb tõlgendada nii, et
- tähtaegu, mis on möödunud ühelt poolt varjupaigataotluse esitamise ja teiselt poolt tuvastava asutuse ja pädeva esimese astme kohtu otsuste tegemise vahel, ei või põhjendada liikmesriigis nende tähtaegade jooksul tehtud seadusemuudatustega ning
 - kummagi tähtaja ebamõistlikkuse tagajärg ei saa juhul, kui puuduvad tõendid selle kohta, et haldus- või kohtumenetluse liiga pikk kestus oleks mõjutanud vaidluse lahendust, olla pädeva esimese astme kohtu otsuse tühistamine.

Seitsmes küsimus, mis puudutab taotleja üldist usaldusväärset

- 86 Seitsmenda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 5 punkti e tuleb tõlgendada nii, et algses rahvusvahelise kaitse taotluses sisalduv valeavaldus, mida varjupaigataotleja selgitas ja mille ta võttis tagasi kohe, kui oli tekkinud võimalus, võib iseenesest takistada tema üldise usaldusväärse kindlaks tegemist selle sätte tähenduses.
- 87 Direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikes 5 on sätestatud, et kui liikmesriigid kohaldavad põhimõtet, et taotleja peab põhjendama oma taotlust, ja kui taotleja väidete teatavaid aspekte ei toeta dokumentaalsed või muud tõendid, ei vaja need aspektid kinnitamist, kui on täidetud selle sätte punktides a–e loetletud tingimused.
- 88 Need kumulatiivsed tingimused on seotud asjaoluga, et taotleja esitas oma rahvusvahelise kaitse taotluse niipea kui võimalik, et ta on teinud tõsiseid jõupingutusi oma taotluse põhjendamiseks, et ta esitas kõik tema käsutuses olevad asjaomased elemendid, et ta esitas rahuldava selgituse muude tõendite puudumise kohta, et tema avaldused on loogilised ja usutavad, et need ei ole vastuolus tema juhtumiga seotud olemasoleva konkreetse ja üldise teabega ning et taotleja üldine usaldusväärsus on kindlaks tehtud.
- 89 Seega tuleneb direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikest 5, et kui selle sätte punktides a–e loetletud tingimused ei ole kumulatiivselt täidetud, võivad varjupaigataotlejate avaldused, mida ei toeta tõendid, vajada kinnitamist (vt selle kohta 2. detsembri 2014. aasta kohtuotsus A jt, C-148/13–C-150/13, EU:C:2014:2406, punkt 51).

- 90 Sellest tuleneb, et varjupaigataotleja üldine usaldusväarsus on üks element teiste hulgas, mida tuleb arvesse võtta selleks, et kontrollida direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikes 1 ette nähtud esimeses hindamisetapis, mis puudutab nende faktiliste asjaolude tuvastamist, mis võivad kujutada endast taotlust põhjendavaid tõendeid, kas varjupaigataotlejate avaldused vajavad kinnitamist.
- 91 Samas tuleb arvestada, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 5 punktides a–d sätestatud tingimuste kohta konkreetsel juhul tehtud järeldused võivad mõjutada nimetatud sätte punktis e osutatud hinnangut taotleja üldisele usaldusväarsusele.
- 92 Kuid nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 109 sisuliselt märkis, ei saa varjupaigataotleja üldise usaldusväarsuse hindamine piirduda üksnes nende direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 5 punktides a–d sätestatud tingimuste arvessevõtmisega, vaid seda tuleb teha, nagu märkis Saksamaa valitsus, võttes üldise ja individuaalse hindamise raames arvesse kõiki muid asjas tähtsust omavaid elemente.
- 93 Sellise analüüsi raames on algses rahvusvahelise kaitse taotluses esitatud valeavaldus tõesti üks asjaomastest elementidest, mida tuleb arvesse võtta. Siiski ei saa see üksi takistada taotleja üldise usaldusväarsuse tuvastamist. Sama oluline on asjaolu, et varjupaigataotleja selgitas seda valeavaldust ja võttis selle kohe võimaluse avanedes tagasi, väited, millega see valeavaldus asendati, ja varjupaigataotleja hilisem käitumine.
- 94 Lõpuks, kui kõigi põhikohtuasjas tähtsust omavate elementide hindamine peaks viima selleni, et varjupaigataotleja üldist usaldusväarsust ei ole võimalik tuvastada, võivad tema avaldused, mille kohta ei ole tõendeid, seega vajada kinnitamist, millisel juhul võib asjaomane liikmesriik teha varjupaigataotlejaga koostööd, nagu on märgitud muu hulgas käesoleva kohtuotsuse punktides 47 ja 48, et oleks võimalik kokku koguda kõik elemendid, mis võivad varjupaigataotlust toetada.
- 95 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb seitsmendale küsimusele vastata, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 5 punkti e tuleb tõlgendada nii, et algses rahvusvahelise kaitse taotluses sisalduv valeavaldus, mida varjupaigataotleja selgitas ja mille ta võttis tagasi kohe, kui oli tekkinud võimalus, ei või iseenesest takistada tema üldise usaldusväarsuse kindlaks tegemist selle sätte tähenduses.

Kohtukulud

- 96 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulud, v.a poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

- 1. Nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/83/EÜ miinimumnõuete kohta, mida kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad täitma, et saada pagulase või muul põhjusel rahvusvahelist kaitset vajava isiku staatus, ja antava kaitse sisu kohta artikli 4 lõiget 1**

tuleb tõlgendada nii, et

- selles sättes ette nähtud koostöökohustus paneb tuvastavale asutusele kohustuse hankida esiteks ajakohastatud teavet kõigi asjasse puutuvate faktide kohta, mis puudutavad üldist olukorda varjupaiga- ja rahvusvahelise kaitse taotleja päritoluriigis, ning teiseks viia läbi kohtumeditiiniline ekspertiis tema vaimse tervise kohta, kui on märke vaimse tervise probleemidest, mis võivad olla tingitud päritoluriigis toimunud traumeerivast sündmusest, ja kui selline ekspertiis on vajalik või asjakohane selleks, et hinnata taotleja tegelikku rahvusvahelise kaitse vajadust, tingimusel et sellise ekspertiisi kasutamise kord on kooskõlas eelkõige Euroopa Liidu põhiõiguste hartaga tagatud põhiõigustega;
- kui riigisiseses õiguses ette nähtud teise astme kohtuliku kontrolli raames tuvastatakse selles sättes ette nähtud koostöökohustuse rikkumine, siis ei pea sellele tingimata järgnema selle otsuse tühistamist, millega jäeti rahuldamata rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsuse peale esitatud kaebus, kui rahvusvahelise kaitse taotlejalt võib nõuda, et ta tõendaks, et kaebuse rahuldamata jätmise otsus oleks võinud olla teistsugune, kui sellist rikkumist ei oleks toimunud.

2. Liidu õigust – eriti nõukogu 1. detsembri 2005. aasta direktiivi 2005/85/EÜ liikmesriikides pagulasseisundi omistamise ja äravõtmise menetluse miinimumnõuete kohta artikli 23 lõiget 2 ja artikli 39 lõiget 4 – tuleb tõlgendada nii, et

- tähtaegu, mis on möödunud ühelt poolt varjupaigataotluse esitamise ja teiselt poolt tuvastava asutuse ja pädeva esimese astme kohtu otsuste tegemise vahel, ei või põhjendada liikmesriigis nende tähtaegade jooksul tehtud seadusemuudatustega ning
- kummagi tähtaja ebamõistlikkuse tagajärg ei saa juhul, kui puuduvad tõendid selle kohta, et haldus- või kohtumenetluse liiga pikk kestus oleks mõjutanud vaidluse lahendust, olla pädeva esimese astme kohtu otsuse tühistamine.

3. Direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 5 punkti e

tuleb tõlgendada nii, et

algses rahvusvahelise kaitse taotluses sisalduv valeavaldus, mida varjupaigataotleja selgitas ja mille ta võttis tagasi kohe, kui oli tekkinud võimalus, ei või iseenesest takistada tema üldise usaldusväarsuse kindlaks tegemist selle sätte tähenduses.

Allkirjad